

מבוא למסכת קידושין

א. רקע ראשוני - הפרשיות בתורה

המקרא רצוף פסוקים המתייחסים להיבטים שונים של אישות, אולם אין פרשה מסוימת המתארת באופן ישיר את דרכי יצירת מערכת האישות.

1. החלק הסיפורי:

א) ספר בראשית רצוף התייחסויות לאישות – ממליץ שתפרפו בספר ותעמדו על ההיבטים השונים המתוארים בפסוקים.

ב) חשבו על הופעות נוספות בשאר התנ"ך של פסוקים שנוגעים להקמת תא זוגי. תוכלו להיעזר בקובץ "אישות במקרא" (באתר השיעור).

2. פרשיות הלכתיות מהם נלמדים דיני אישות:

א) דברים כ"ד, א

ב) דברים כ"ב, יג-כא

ג) שמות כ"א, ז-יא

ד) שמות כ"ב, טו-טז

ה) אפיינו את סגנון פרשיות אלו. מה מלמד סגנון זה לגבי השקפת התורה על טיב דיני אישות?

ב. אישות לבני נח – מה טיב אישות לבני נח, מה נתחדש באישות של ישראל?

1. רמב"ם הלכות אישות פרק א' הלכות א-ג.

2. רמב"ם הלכות מלכים פרק ט' הלכות ז-ח.

3. האם תיאורו של הרמב"ם את מעמד אישות טרום מתן תורה תואם את התרשמותכם מלימוד פסוקי ספר בראשית?

4. קידושין כא: תד"ה אשת אפילו אשת איש.

5. להרחבה – חידושי הר"ן לסנהדרין נח: "אבל ה"ר דוד... שבכתב".

6. להרחבה - הרמב"ם הסתמך על ירושלמי קידושין א, א, יש קובץ של הסוגיה באתר השיעור.

ג. קידושין כמצווה

1. רמב"ם - ספר המצוות מ"ע ר"ג; מניין המצוות מ"ע ר"ג ובכותרת להלכות אישות.

2. ברכת אברהם סימן מד.

3. מניין המצוות של הבה"ג ובמניין המצוות של רס"ג בסידורו בפיט את ד' א' תירא (עמ' קנט שורה 25). היכן מנו הגאונים את מצות קידושין? (קובץ באתר השיעור)

קידושין פרק ראשון – דף מספר 1

בס"ד, ל' בתשרי תש"ף

4. ברכת האירוסין :

(א) רמב"ם הלכות אישות פ"ג הכ"ג ובהשגת הראב"ד שם

(ב) רא"ש לכתובות פ"א סימן י"ב, "יש מקשין... שאחר ברכת הקידושין".

5. להרחבה :

(א) להצעה דומה להצעת הרא"ש ביחס לברכת השחיטה, ראו ט"ז יורה דעה סימן א' ס"ק יז.

(ב) רמב"ם הלכות עירובין פ"ו הי"ד, ובהשגת הראב"ד. מה יסוד המחלוקת? על מה ניתן לברך

ברכת המצוה?

ד. להרחבה - המשמעות הרעיונית

1. מורה הנבוכים, ח"ג, פרק מט

2. הגר"ד סולובייצ'יק, אדם וביתו, הפרקים על נישואין ועל גאולת יחסי האישות (אני מבקש

שתדעו שהספר קיים, זה קצת מוקדם לדון בדברים, נמצא הזדמנות בהמשך הזמן)

בס"ד, ל' בתשרי תש"ף

רמב"ם הלכות אישות פרק א

הלכה א

קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה, כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה שנאמר +דברים כ"ב+ כי יקח איש אשה ובא אליה.

5

הלכה ב

וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם, ובאחד משלשה דברים האשה נקנית, בכסף או בשטר או בביאה, בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי סופרים, וליקוחין אלו הן הנקראין קידושין או אירוסין בכל מקום, ואשה שנקנית באחד משלשה דברים אלו היא הנקראת מקודשת או מאורסת. +השגת הראב"ד/ בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי סופרים. א"א זה שבוש ופרוש משובש הטעהו. +

10

הלכה ג

וכיון שנקנית האשה ונעשית מקודשת אע"פ שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה הרי היא אשת איש והבא עליה חוץ מבעלה חייב מיתת בית דין ואם רצה לגרש צריכה גט.

רמב"ם הלכות מלכים פרק ט

15

הלכה ז

אין בן נח חייב על אשת חבירו עד שיבא עליה כדרכה אחר שנבעלה לבעלה, אבל מאורסה או שנכנסה לחופה ועדיין לא נבעלה אין חייבין עליה, שנאמר והיא בעולת בעל, במה דברים אמורים בבן נח שבא על בת נח, אבל גוי שבא על הישראלית בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב, ואם היתה נערה מאורסה נסקל עליה כדיני ישראל, בא עליה אחר שנכנסה לחופה ולא נבעלה הרי זה בחנק כדיני ישראל, אבל אם בא על אשת ישראל אחר שנבעלה הרי זה כמי שבא על אשת גוי חבירו ויהרג בסייף.

20

הלכה ח

בן נח שייחד שפחה לעבדו הרי זה נהרג עליה משום אשת חבירו, ואינו חייב עליה עד שיפשוט הדבר ויאמרו לה העם זו רבית עבד פלוני, ומאימתי תחזור להתירה משיפרישנה מעבדו ויפרע ראשה בשוק, ומאימתי תהיה אשת חבירו כגרושה שלנו? משיוציאנה מביתו וישלחנה לעצמה, או משתצא היא מתחת רשותו ותלך לה, שאין לה גירושין בכתב, ואין הדבר תלוי בו לבד, אלא כל זמן שירצה הוא או היא לפרוש זה מזה פורשין.

25

חידושי הר"ן סנהדרין נח: ד"ה מדקרו

אבל ה"ר דוד ז"ל כתב בחדושי שקרוב הוא שנאמר שב"נ אין לו היתר לעולם בגירושין כמו שאמר: אמר אי ישראל – לא ייחד הב"ה שמו על הגירושין אלא על ישראל אבל בשפחה זו שלא נעשית אשת איש בביאה כשאר ב"נ אלא בכח היחוד שייחדה לו, בזו אמרו שהותרה בפריע תראשה בשוק שהיחוד

30

שאסרה מתירה הפריעות. וזו אינה ראייה בעיני דאפשר לומר שמאי דאמרינן שלא ייחד הב"ה שמו על הגירושין היינו דוקא בגירושין שבכתב.

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ריג

35 **והמצוה הרי"ג היא שצונו לבעול בקדושין ולתת דבר ביד האשה או בשטר או בביאה.** וזו היא מצות קדושין. והרמז עליו אמרו (תצא כד) כי יקח איש אשה ובעלה וגו', הורה שהוא יקנה בבעילה (קדושין ד ב). ואמר (שם) ויצאה והיתה וכמו שהציאה בשטר כן ההויה בשטר (שם ה א). וכן למדנו (שם ג ב) שהיא נקנית בכסף מאמרו באמה עבריה (ר"פ משפטי) אין כסף, אמרו אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר ומנו אב. אבל קדושין דאורייתא אמנם הם מבוארים בביאה כמו שהתבאר 40 במקומות מכתובות (ג א) וקדושין ונדה (מתני' מד ב). וכבר התבאר משפטי מצוה זו בשלמות במסכת המחוברת לזה רוצה לומר מסכת קדושין. ובבאור אמרו (קדושין ט א) קדושי ביאה שהם דאורייתא. הנה כבר התבאר שמצות קדושין דאורייתא :

מנין המצוות לרמב"ם

ריג **לבעול בקידושין** שני כי יקח איש אשה ובא אליה.

45 פרטי המצוות על סדר ההלכות לרמב"ם

הלכות אישות יש בכללן ארבע מצוות: שתי מצוות עשה ושתי מצוות לא תעשה, וזה הוא פרטן: א. **לישא אשה בכתובה וקידושין**. ב. שלא תבעל אשה בלא כתובה וקידושין. ג. שלא ימנע שאר כסות ועונה. ד. לפרות ולרבות ממנה.

שו"ת ברכת אברהם סימן מד

50 ועוד קשיא לי על עיקר מימריה ז"ל שהקידושין מצוה על אדם חוץ ממצות פריה ורביה ואי מצוה בפני עצמה היא קשיא הא דקא מתרצינן בפרק ואלו מגלחין לא מיבעי קאמר לא מיבעי לארס דלא קא עביד מצוה שאסור אלא אפילו לישא דקא עביד מצוה נמי אסור...

תשובה. - ... ואותה הקושיא שהקשית על עיקר דבריו לא קשיא עליה /עליו/ שבמנין המצוות בתחלת הלכה /זו/ אמר שהמצוה לישא אשה בכתובה וקידושין ולא אמר לקדש אשה וכן אמרינן לישא דקא עבד מצוה וזה שאמר וליקוחין אלו מצות עשה לפי שהיא תחלת מצות הנשואין וכך אמר בתחלה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה שנאמר כי יקח איש אשה ובא אליה אבל קידושין בלא נישואין ודאי לא השלים המצוה עדיין ומצות פריה ורביה מצוה אחרת היא שמצות פריה ורביה כשיהיה לו בן או בת קיים המצוה ומצות הקדושין והנשואין אפילו יש לו כמה בנים וכמה בנות ויש עמו כמה נשים כל אשה שירצה לישא אותה מצוה עליו לישא אותה בקדושין ועיין בדבריו ז"ל בספר מצות יתבאר לך ההפרש שביניהם ואין בנו צורך להאריך בדבר זה,,

60

קידושין פרק ראשון – דף מספר 1

בס"ד, ל' בתשרי תש"ף

מניין המצוות של הבה"ג

ואילו הן מצות קום עשה – (ט) ופריה ורביה**ואילו הן פרשיות חקים ומשפטים המסורין לציבור - (נח) פרשת ליקוחין (נט) פרשת גירושין**

הפיוט את ד' א' תירא בסידור רס"ג

מקח כסף ושטר וביאה במ באשה תריד,

65

שארה, כסותה, וענתה בעודנה, וכריתות בצאתה להפריד.

רמב"ם הלכות אישות פרק ג הלכה כג

כל המקדש אשה בין על ידי עצמו בין על ידי שליח צריך לברך קודם הקידושין הוא או שלוחו ואחר כך מקדש כדרך שמברכין קודם כל המצות, ואם קידש ולא בירך לא יברך אחר הקידושין שזו ברכה לבטלה, מה שנעשה כבר נעשה. +השגת הראב"ד/ לריך לברך קודם קדושין או הוא או שלוחו ואחר כך מקדש. א"א אין לנו אומיין כן אלא מקדש ואחר כך מברך והטעם מפני שהדבר תלוי בדעת אחרים שאם תמשך האשה ולא תלכה לקבל הרי הזרעה לבטלה, וזה הטעם לזכרת האב שמברך להכניסו זכריתו של אברהם אבינו. +

70

רא"ש מסכת כתובות פרק א סימן יב

יש מקשין על נוסח ברכה זו למה אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה ועוד היכן מצינו ברכה כזאת שמברכין על מה שאסר לנו הקב"ה והלא אין אנו מברכין שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט ועוד מה ענין להזכיר עריות בכאן. ועוד מה לנו להזכיר חופה בכאן כיון שמברכין ברכת ארוסין בבית האירוסין ובלא חופה. ונ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה** כי פריה ורביה היינו קיום המצוה ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה וכן הנושא זקנה איילונית או עקרה וכן סריס חמה שנשא מברכין ברכת חתנים ואין חיוב במצוה זו שאין בה קיום מצות פריה ורביה והילכך לא נתקנה ברכה במצוה זו. אף בנושא אשה לשם פריה ורביה כיון (שאי) אפשר לקיים מצות פריה ורביה בלא קידושין ולא דמי לשחיטה שאינו מחוייב לשחוט ולאכול ואפי"ה כשהוא שוחט לאכול מברך דהתם אי אפשר לו לאכול בלא שחיטה אבל הכא אפשר לקיים פריה ורביה בלא קידושין וגם התם אפקיה קרא בלשון ציווי דכתיב וזבחת ואכלת אבל הכא כתיב כי יקח איש ועוד דבקדשים אי אפשר בלא שחיטה הילכך מברכין על כל שחיטה. וברכה זו נתקנה לתת שבח להקב"ה אשר קדשנו במצותיו והבדילנו מן העמים וצונו לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות. והזכירו בו איסור ארוסות והיתר נשואות בחופה וקידושין שלא יטעה אדם לומר שהברכה של קידושין נתקנה להתירה לו לכך הזכירו חופה לומר דדוקא ברכת חופה היא המתרת הכלה***. ולהכי נמי הקדימו חופה לקידושין לומר והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה שאחר ברכת הקידושין:

75

80

85

- 90 ט"ז יורה דעה סימן א' ס"ק יז
- דברכת השחיטה אינה באה על השחיטה עצמה, דהא אין חיוב לשחיטה אם אינו רוצה לאכול, אלא עיקר הכוונה לתת שבח למקום ב"ה על שאסר לנו אכילת בשר בלא שחיטה ובוזה ודאי כל ישראל שייך באותה ברכה שהרי על כולם יש איסור, אלא שאין מקום לברך שבח זה אלא בשעת שחיטת שום בהמה... אלא כמ"ש דאין כאן ברכת הנהנין כלל אלא שבח והודיה על האיסור כמו בברכת האירוסין. 95
- רמב"ם הלכות עירובין פרק ו הלכה כד
- כשם שמברכין על עירובי חצירות ושתופי מבואות כך מברכין על עירובי תחומין, ואומר בזה העירוב יהיה מותר לי להלך ממקום זה אלפים אמה לכל רוח, ואם היה אחד מערב על ידי רבים אומר בזה העירוב יהיה מותר לפלוני ופלוני או לבני מקום פלוני או לבני עיר זו להלך ממקום זה אלפים אמה לכל רוח. +/השגת הראב"ד/ כשם שמברכין על עירובי חצרות ושתופי מבואות כך מברכין על עירובי תחומין. א"א והיכן לנו לערב בתחומין, בשלמא עירובי חצרות ושתופי מבואות יש בהן היכר לשבת שלא להוליא ליה"ר אלא הא קולא נפקא מיניה לשבת ולא חומרא ואע"פ שאין מערבין אלא לדבר מטה אין המטה נוגעת לעירוב ואיך יאמר לנו על מטה עירוב. +
- ספר מורה הנבוכים חלק שלישי פרק מט, מהדורת שוורץ
- 105 המצוות הכלולות בקבוצה הארבע-עשרה הן אשר מנינו בספר נשים¹, ובהלכות איסורי ביאה². כלאי בהמה³ ומצוות מילה⁴ אף הם בקבוצה זאת. כבר הודענו את תכליתה של קבוצה זאת⁵. כעת אתחיל להבהיר את פרטיה, ואומר שידוע שאדם זקוק לידידים כל חייו. אריסטו הסביר זאת בתשיעי מספר המידות⁶. בהיותו בריא ומאושר הוא מתענג על חברתם; במצוקה הוא מבקש מפלט אצלם; ובהיותו זקן ותשוש בגופו הוא נעזר בהם. עניין זה מצוי ורב יותר אצל ילדים. וכן בקרב קרובים. האחוה, האהבה ההדדית והעזרה ההדדית מגיעות לידי שלמות בקרב הקרובים בייחוש, באופן שבין בני שבת אחד המתייחש על אב-קדמון אחד, אף אם הוא רחוק, יש בְּשָׁל זאת אהבה וסיוע הדדיים וחמלה הדדית, שהם המטרה הגדולה ביותר של התורה⁷.
- 110 בגלל עניין זה נאסרה הקדשה⁸, שיש בזאת שיבוש הייחוש, והנולד ממנה זר לאנשים. לא ידועה לו משפחה⁹, ואיש מבני משפחתו¹⁰ אינו מכיר אותו. וזה המצב הגרוע ביותר לו ולאביו. טעם אחר חשוב לאיסור הקדשה הוא למנוע ריבוי תאוות המשגל והתמדתה, כי כאשר הקדשות שונות, גדלה התאוה, שהרי אין הליכתו של אדם אל אשה אחת שהורגל אליה מאז ומתמיד כהליכתו אל נשים חדשות לבקרים השונות זו מזו בצורתן ובמצביהן¹¹.
- 115 יש באיסור הקדשה תועלת גדולה מאוד, והיא מניעת הרעות. כי לו היתה הקדשה מותרת היו פונים אל אשה אחת גברים רבים בזמן אחד במקרה. ואז אין מנוס ממריבה, ולרוב יהרגו זה את זה, או יהרגו אותה כמקובל תמיד: ובית זונה יתגודדו (ירמיה ה', 7)¹². למנוע רעות גדולות אלה ולהביא תועלת כללית והיא ידיעת הייחוש נאסרו הקדשה והקדש¹³. לא נמצא אופן להתיר את המשגל
- 120

בס"ד, ל' בתשרי תש"ף

אלא בייחוד אשה ונשיאתה בפומבי, מפני שאילו היו מסתפקים בייחוד בלבד היו רוב האנשים מביאים קדשה אל ביתם לזמן-מה מתוך הסכמה ביניהם והוא היה אומר שזאת אשתו¹³. לכן עלינו לערוך ברית¹⁴ ומעשה מסוים אשר בו הוא מייחד אותה לעצמו והוא הארוסין, ושייתן פומבי לדבר, והוא הנשואין¹⁵: ויקח בעז עשרה אנשים¹⁶ [מוזקני העיר, ויאמר שבו פה, וישבו] (רות ד', 2). יש וזיווגם אינו עולה יפה וענייני ביתם אינם מסתדרים. לכן הותרו הגירושין. אילו היו הגירושין תופסים באמירה בלבד¹⁷ או בשילוחה מביתו, היתה האשה תרה אחר היסח-דעת (של הבעל) ויוצאת, והיתה טוענת שנתגרשה. או, כאשר היה נואף עמה איש, היו טוענים היא והנואף שהיא כבר נתגרשה קודם-לכן. לכן נצטוונו שגירושין אינם בני-תוקף בלי כתב המעיד עליהם: וכתב לה ספר כריתת [ונתן בידה ושלחה מביתו] (דברים כ"ד, 1)¹⁸.

הערה 13 של שורק

מעין נישואי מתעב המקובלים באסלאם השיעי. השוו אנציקלופדיה של האסלאם, מהדורה חדשה, כרך 7, עמ' 754-757 (Heffening .W). והשוו משנה תורה, ספר נשים, הלכות אישות, פרק א', הלכה א.

ספר החינוך מצוה תקנב

משרשי המצוה שתצוונו התורה לעשות מעשה באשה יורה ענין זיווגם טרם ישכב עמה, ולא יבוא עליה כבוא על הזונה מבלי מעשה אחר קודם ביניהם. וגם נאמר שהוא כדי שתתן אל לבה לעולם שהיא קנויה לאותו האיש ולא תזנה תחתיו ולא תמרוד בו ותתן לו יקר והוד לעולם כעבד לאדוניו, ובכן יהיה שבתם וקימתם בשלום לעולם ויתקיים הישוב ברצון האל שחפץ בו. ומהיות מיסוד המצוה מה שזכרתי, נהגו ישראל לקדש בטבעת להיות בידה תמיד למזכרת, ואף על פי שבשונה פרוטה לבד אפשר לקדש מן הדין.... ועובר על זה ונשא אשה מבלי שיקדשנה תחלה, ביטל עשה זה.